

СУЛТОН ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИНИНГ МЎҒУЛ БОСҚИНЧИЛАРИГА ҚАРШИ КУРАШИ

Мустаев Руслан Дамирович

*Фарғона Давлат Университети ҳарбий таълим факультети бошлиғининг
ўқув ишлар бўйича ўринбосари.*

Мустаева Екатерина Холикуловна

магистрант Лингвистика (русс тили)

Аҳмаджонов Омадбек Амонзода

*Фарғона Давлат Университети ҳарбий таълим факультети 3- босқич
талабаси*

Аннотация: *Ушбу мақолада Жалолiddин Мангубердининг жанг олиб бориш усуллари ва ҳарбий санъати ҳақида қисқа ёритилган. Ушбу мақола Олий ва Ўрта махсус таълим муассасалари талабаларига ҳарбий санъат сирлари билан яқиндан танишиш учун мўлжалланган.*

Калит сўзлар: *Жанг, ҳарбий санъат, ўртак кўрсатиш, тактик усул, қипчоқ чўллари, ставка.*

Жалолiddин Мангуберди жанг олиб бориш сирларини ёшлигида ов ва отда мусобақаларни, найза улоқтириш ва камондан отишни хуш кўрганлиги туфайли чуқур ўзлаштирган. У ёшлигида ўз мураббийларидан ҳарбий санъат сирларини катта иштиёқ билан ўрганиб келган. Ёши улғайган сари олиб борилган жангларда ҳарбий санъат сирларини билиши қўл келган, ўз ҳарбий махоратини янада такомиллаштириб борган. Жангларда ўзининг шахсан биринчилар қаторида жангга кириши билан қолганларга ўртак кўрсатган. Аввалом бор жанг майдонида жойнинг хусусиятини, душманини тактикасини билиши яъни бўлажак жангни душман қандай олиб бориши режаларидан хабардор бўлиши унга қўл келган. Қадимги даврда бўлиб ўтган Левктра жангида Эпаминонд тамонидан ўйлаб топилган хал қилувчи йўналишда асосий кучларни жамлаш тактик усулини Жалолiddин Мангуберди 1218 йилнинг охирида Хоразмшоҳ қўшинининг мўғуллар билан биринчи тўқнашуви бўлиб ўтганида қўллаган, душманга асосий кучлари билан қанотдан зарба берган.

Бундай тактик тамойил қадимги даврда Юнонистонда ҳукумронликка эришиш учун бўлиб ўтган жангларда юзага келган. Бу жанг м.а. 371 йилда Левктра шаҳри яқинида, подшоҳ Клеомброт бошчилигидаги спарталиклар ва Эпаминонд бошчилигидаги фиваликлар ўртасида бўлиб ўтган. Куч ва воситалар нисбати этиборга олган Эпаминонд спарталикларни 11 минг кишилик қўшинига қарши ўзини 7,5 минг кишилик қўшинини бош зарба бериш йўналишида бўлган ўзининг чап қанотида куч жиҳатдан устунлик яратиш, яъни жангнинг ҳал қилувчи участкасида кучлироқ бўлди. Левктра жангида

Эпаминонд ҳарбий санъат тарихида биринчи бўлиб янги тактик тамойил – фронт бўйлаб кучларни нотекис жойлаштириш, ҳужум йўналишида куч жиҳатдан устунлик яратиш усулини қўллади. Кучларни фронт бўйлаб нотекис жойлаштириш усули бизнинг кунларда ҳам муҳим тамойил бўлиб қолмоқда.

Ўша даврларда мўғул отрядлари, Хоразмшоҳ мулклари билан чегарадош қипчоқ чўлларига қочган, бўйсунмас меркит қабилаларини таъқиб этишни ва тор-мор этишни тугатган эдилар.

Муҳаммад Хоразмшоҳ 60 минглик қўшин билан шимолга йўналиб, Иргиз дарёсини кечиб ўтиб ва Тўрғай чўлларида мўғуллар билан тўқнашган. Мўғул қўшинининг бошида Чингизхонинг катта ўғли Жўжи турган. Уларнинг ўртасида бўлиб ўтган уч кунлик жангда 20 мингга яқин хоразмликлар ҳалок бўлган, мўғулларнинг йўқотишлари камроқ бўлган.

Бу жангда Жалолиддин мўғиллар тамонидан тақиб этилган меркитлар аскарини сўроқ қилиш натижасида душманининг сони қанча эканлигини аниқлаб олган. Ўз саркардаларига жойнинг хусусиятидан фойдаланган холда жангни олиб борса ғалабага эришиши мумкинлигини тушунтирган. Жалолиддин жанг майдонидан кенг кўламда фойдаланган холда душманни саросимага солиб ва хийла ишлатиб душманга ўзини олти минглик авангарди билан бош зарба берган. Мўғиллар Жалолиддин авангардига талофатлар етказиб сўнг тақиб қилишини билган ва оқибатда душман кучларига ўзининг асосий кучлари билан қанотдан кутилмаганда қақшатқич зарба берган. Мўғиллар оқибатда шўр тупроқ ерга (солончак-шўрхоқ) чекинишга мажбур бўлиб ботиб қолишган. Бундан фойдаланган Жалолиддин қўшинлари мўғилларни катта қисмини қириб ташлашган.

Тўртинчи кун кечқурун Жўжи ўз қўшинни олиб кетган. Бу тўқнашувда Хоразмшоҳнинг катта ўғли Жалолиддин Мангуберди ўзининг ҳарбий санъатини биринчи марта намойиш этган. Агар у матонат ва ботирлик намуналарини кўрсатмаганида хоразмликлар мағлубиятга учраган бўлар эдилар. Чингизхоннинг Ставкига қайтиб келганидан кейин Жўжи, отасига Хоразм қўшинининг ҳолати ва Жалолиддин Мангубердининг шахсий қаҳрамонлиги тўғрисида айтиб беради.

Жалолиддин ҳаётининг асосий мақсадини мўғулларга қарши курашда деб билган.

1219 йилда Чингизхон қўмондонлигидаги мўғулларнинг армияси Хоразмга бостириб кирди. Хоразмшоҳ қўшинларини қисмларга бўлиниб қарши жангга кириши Чингизхонга қўл келди чунки унинг стратегияси душманни қисимларга бўлиб яқсон қилишдан иборат эди.

Мўғилларга қарши Хоразмликларнинг қарши курашиш даврининг 1221 йилини ёзида Жалолиддин Чингизхонга қарши чиқди. Парвон қишлоғи яқинидаги жангда мўғуллар тор-мор этилдилар, уларнинг ҳарбий

бошлиқларининг турли хил ҳарбий айёрликларни қўллашларига қарамасдан қочишга мажбур бўлдилар. Жанг қатъий бўлиб, узоқ давом этди.

Бу жангда Жалолиддин янги тактикани қўлади. Отлиқлар отларидан тушиб, отларининг ипларини бел камарларига боғлаб, камонлардан отиб пиёда сафда жанг қилдилар. Жангнинг биринчи куни ғолибни аниқламади.

Иккинчи куни мўғул ҳарбий бошлиқлари ўз қўшинларининг ҳолдан тойганлиги сабабли ҳарбий айёрликни қўлади, отларга наमतдан ясалган қўғирчоқ чавандозларни ўтқизиб жангга киритди. Аввалида Жалолиддиннинг жангчилари саросимага тушди, лекин тезда султон уларга ғалабага ишонч уйғотди. Мўғулларнинг бир-нечта ҳужумларини қайтарганларидан кейин ҳал қилувчи вақтда Жалолиддиннинг сигналига биноан унинг жангчилари ҳали жангга иштирок этмаган, чарчамаган отларга ўтириб тезлик билан душманга етиб олдилар ва уни тор-мор этдилар.

Жалолиддинга қарши жанг қилган мўғулларнинг йирик қўшинидан фақат тирик қолган бир қисмигина Чингизхоннинг қароргоҳигача етиб борди. Жалолиддин томонидан қўлланилган тактиканинг ўзига хос белгиси-отлиқ жангчиларни ҳам пиёдалар сафида, ҳам отларда муваффақият билан қўллаганлиги бўлди.

Лекин 1221 йилнинг охирида Жалолиддиннинг қўшинида ҳарбий бошлиқлар ўртасида келишмовчиликлар юзага келган ва уларнинг айримлари уни ташлаб кетишган.

1221 йилнинг декабрида Синд дарёси (ҳозирги Покистон ҳудудидаги Инд дарёсининг замонавий номи) бўйида Чингизхон ва Жалолиддиннинг қўшини ўртасида шиддатли жанг бўлиб ўтди, бу жангда мўғуллар ғалабага эришдилар. Иттифоқчилари тарк этган султоннинг қўшини дарёдан кечиб ўтишга улгурмади. Ярим ой шаклида саф тортган Жалолиддиннинг қўшини дарёга сиқиб келинди. Жалолиддин мардонавор жанг қилди, у қўшиннинг марказида 700 тага яқин жангчилари қуршовида душманга қақшатқич зарбалар берди. Жалолиддин қўшинининг зарбаси остида ҳатто Чингизхон ҳам чекинишга мажбур бўлди. Лекин 10 минглик мўғулларнинг пистирмаси жангнинг оқибатини ҳал қилди. Жалолиддиннинг қўшини тор-мор этилди.

Бу жангда Султоннинг ҳамма яқинлари ҳалок бўлди. Шахсий мардлиги туфайли Султон қуршовни ёриб чиқди ва оти билан дарёга ташланди. Жалолиддиннинг мардлигига қойил қолган Чингизхон ўша пайтда уни таъқиб қилишга рухсат бермаган.

Синд дарёсидан ўтганидан кейин Жалолиддин Шимолий Ҳиндистоннинг кичик бир қисмида ўз ҳокимиятини ўрнатди. 1224 йилгача Жалолиддин Ҳиндистонда, кейин Кавказда яшайди, бу ерда у маҳаллий ҳукмдорларни мўғулларга қарши курашиш учун бирлаштиришга ҳаракат қилди. 1227 йилнинг сентябридаги Исфaxon жангида, Эроннинг ғарбий қисмига бостириб кирган мўғулларга қақшатқич зарба берган.

У истеъдодли саркарда бўлиб, мардлиги ва метиндек иродаси билан ажралиб туради. Мўғул қўшинларининг сон жихатдан устун бўлишига қарамасдан у Парвонда, Валиёнда, Исфахонда уларга қақшатқич зарбалар берди.

1231 йилда Жалолоддин Мангуберди Курдистон тоғларида ҳалок бўлди. У ўзининг қисқа умри (32 ёш) давомида ўз халқи ва мамлакатининг озодлиги учун кўп ишларни қилди. Муҳаммад Хоразмшоҳнинг атрофидаги кўпгина беклар душманга таслим бўлишга тайёр турган вақтларида Жалолоддин бунга қарши чиқди ва ўзининг букилмас иродаси ва мардлигини кўрсатди. Ўрта Осиё халқларининг мўғулларга қарши қаҳрамонона кураши катта тарихий аҳамиятга эга. Бу кураш давомида босқинчиларга катта талофатлар етказилди, уларнинг ғарбга тезлик билан ҳаракатланишларига тўсқинлик қилинди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Hasanboyevich, M. A., Khalilovich, M. S., & Mirhokimovich, T. A. (2022). Main Problems of Military-Professional Activity Orientation of Young Students. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 4, 68-70.

2. Hasanboyevich, M. A., Halilovich, M. S., & Ortikovich, U. A. (2022). AMIR TEMUR ARMIYASINING TASHKIL ETILISHI VA TUZILISHI. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(12), 1037-1040.

3. Мамажонов, С. (2022). ЁШЛАР ЎРТАСИДА ҒАЙРИИЖТИМОЙ ХУЛҚ-АТВОР ТАРҚАЛИШИГА ҚАРШИ КУРАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ЧОРАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Science and innovation, 1(С6), 323-334.

4. Khalilovich, M. S. (2022). Sultan Jalaliddin Manguberdi's Struggle Against the Mongolia Invasion. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 5, 80-81.

1. Hasanboyevich, M. A., Khalilovich, M. S., & Mirhokimovich, T. A. (2022). Main Problems of Military-Professional Activity Orientation of Young Students. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 4, 68-70.

2. Hasanboyevich, M. A., Halilovich, M. S., & Ortikovich, U. A. (2022). AMIR TEMUR ARMIYASINING TASHKIL ETILISHI VA TUZILISHI. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(12), 1037-1040.

3. Мамажонов, С. (2022). ЁШЛАР ЎРТАСИДА ҒАЙРИИЖТИМОЙ ХУЛҚ-АТВОР ТАРҚАЛИШИГА ҚАРШИ КУРАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ЧОРАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Science and innovation, 1(С6), 323-334.

4. Khalilovich, M. S. (2022). Sultan Jalaliddin Manguberdi's Struggle Against the Mongolia Invasion. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 5, 80-81.

5. Мустаев, Р. Д., & Абдуллаев, С. А. (2020). АМИР TEMUR VA TEMURIILAR ДАВРИДА АХЛОҚИЙ-ЭСТЕТИК ГОЯЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИ. Интернаука, (24-3), 23-24.

6. Мустаев, Р. Д., & Абдуллаев, С. А. (2020). АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИИЛАР ДАВРИДА АХЛОКИЙ-ЭСТЕТИК ГОЯЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИ. Интернаука, (24-3), 23-24.

7. Damirovich, M. R., Nurmuhammad, X., Saydaliyevich, U. S., & Nosirxonzoda, A. N. (2022). YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH MASALALARI. PEDAGOG, 1(4), 1411-1414.

8. Мустаев, Р. Д. (2023). ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА ПАТРИОТИЗМ ВО ВЗГЛЯДАХ МЫСЛИТЕЛЕЙ ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(3), 252-262.

9. Мустаев, Р. Д. (2023). ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА ПАТРИОТИЗМ ВО ВЗГЛЯДАХ МЫСЛИТЕЛЕЙ ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(3), 252-262.

10. Мустаев, Р. Д., Хасанов, Н. Х., Убайдуллаев, С. С., & Алиназаров, Н. Н. (2023). ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЕННЫХ КОМИТЕТОВ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. Мировая наука, (1 (70)), 115-119.

11. Мустаев, Р. Д., Хасанов, Н. Х., Убайдуллаев, С. С., & Алиназаров, Н. Н. (2023). ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЕННЫХ КОМИТЕТОВ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. Мировая наука, (1 (70)), 115-119.

12. МУСТАЕВ, Р. Д., ХАСАНОВ, Н. Х. У., УБАЙДУЛЛАЕВ, С. С., & АЛИНАЗАРОВ, Н. Н. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ В ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОМ ДУХЕ. МОЛОДОЙ УЧЕНЫЙ Учредители: ООО" Издательство Молодой ученый", (2), 458-459.

13. МУСТАЕВ, Р. Д., ХАСАНОВ, Н. Х. У., УБАЙДУЛЛАЕВ, С. С., & АЛИНАЗАРОВ, Н. Н. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ В ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОМ ДУХЕ. МОЛОДОЙ УЧЕНЫЙ Учредители: ООО" Издательство Молодой ученый", (2), 458-459.

14. МУСТАЕВ, Р. Д., УБАЙДУЛЛАЕВ, С. С., & Носирхонзода, А. Н. РОЛЬ СЕМЬИ, ОБЩИНЫ И ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ДУХА У МОЛОДЕЖИ. АКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, 71.

15. МУСТАЕВ, Р. Д., УБАЙДУЛЛАЕВ, С. С., & Носирхонзода, А. Н. РОЛЬ СЕМЬИ, ОБЩИНЫ И ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ДУХА У МОЛОДЕЖИ. АКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, 71.